

Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 381/2021 vp

Vastaus kirjalliseen kysymykseen hakaristitunnuksen käytön kieltämisestä puolustusvoimissa

Eduskunnan puhemiehelle

Eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ssä mainitussa tarkoituksessa Te, Arvoisa puhemies, olette toimittanut asianomaisen ministerin vastattavaksi kansanedustaja Markus Mustajärven /vas ym. näin kuuluvan kirjallisen kysymyksen KK 381/2021 vp:

Mihin toimiin hallituksen vastuuministeri ryhtyy, jotta hakaristitunnuksen käyttö kielletään puolustusvoimissa, esimerkiksi Lapin lennostossa?

Vastauksena kysymykseen esitän seuraavaa:

Hakaristi eli swastika tai svastika on symboli ja ornamentti, joka koostuu rististä, jonka jokaisesta päästä kulkee joko myötä- tai vastapäivään jana. Hakaristi on ikivanha symboli, jota on käytetty yli 3000 vuotta. Hakaristiä on käytetty onnen ja elämän vertauskuvana monissa eri kulttuureissa ja uskonnoissa. Hakaristi tunnetaan suomalais-ugrilaisessa kulttuurissa koristeena ja onnensymbolina. Hakaristejä on esiintynyt Suomessa arkeologisten löytöjen perusteella viimeistään rautakaudella. Myöhemmin sillä tiedetään koristellun muun muassa puusta tehtyjä esineitä ja tekstiileitä. Erityisesti puuesineissä hakaristi on ollut keskeinen osa tursaansydän-taikamerkkiä, jonka on katsottu suojelevan pahalta. Tursaansydän alkoi 1700-luvulla väistyä, ja muut kuviot, myös yksinkertaiset hakaristit alkoivat yleistyä.

Kuvataiteessa Akseli Gallen-Kallela käytti hakaristiaihetta muun muassa maalauksensa Aino-taru ensimmäisen version (1889) kehysten veistoskoristelussa. Vuosina 1930–1932 rakennetussa Viinikan kirkossa Tampereella hakaristi esiintyy ornamenttien koristeaiheena. Hakaristi esiintyy koristeaiheena myös lukuisissa muissa rakennuksissa, aidoissa ja porteissa. Joitakin Akseli Gallen-Kallelan Kalevala-aiheisia maalauksia vietäessä ulkomaisiin näyttelyihin Suomalaiset museot ovat joutuneet etukäteen varoittamaan niiden kehysten hakaristikoristeluista. Kirjailija Ilmari Kianto käytti kotipitäjänsä vanhasta ladosta löytämäänsä tursaansydäntä tunnuksenaan. Tursaansydämen osien väliin muodostuu hakaristi.

Itsenäisessä Suomessa hakaristiä on käytetty Puolustusvoimien lisäksi laajasti muun muassa Suojeluskunnan merkeissä ja tunnuksissa, Lotta Svärd -järjestön tunnuksissa ja tietyissä sairaanhoidtajien merkeissä.

Hakaristin käyttö Suomen Puolustusvoimissa ja sen edeltäjissä, voidaan katsoa alkaneen vuonna 1918, kun ruotsalainen kreivi Eric von Rosen lahjoitti lentokoneen Suomen hallituksen joukoille sisällissodan aikana 6. maaliskuuta 1918. Koneen siipiin oli maalattu tunnuksiksi kaksi sinistä hakaristiä, joista ruotsalaiset käyttivät nimitystä sol Kors (aurinkoristi). Hakaristit maalattiin lentokoneeseen sinisellä koska arveltiin sinisen värin sopivan parhaiten lentokoneeseen. Hakaristisymbolilla haluttiin erityisesti osoittaa suomalaisille vastaanottajille, että lentokone on tulossa ystävällisin aikein. Hakaristi oli kreivi von Rosenin onnenmerkki ja hän suosi itse lähinnä vihreitä hakaristeja. Kreivi oli törmännyt hakaristin erilaisiin muunnoksiin matkoillaan maailman ympäri ja ihastunut niin, että hän käytti vihreitä hakaristeja muun muassa kotinsa, Rockelstadin linnan, sisustuksessa.

Ylipäällikkö Mannerheim oli otettu lentokonelahjoituksesta ja vaati saada nimetä lentokoneen kreivi von Rosenin mukaan. Siitä tuli Lentokone n:o 1, Kreivi von Rosen. Sinisestä hakaristista tuli myös Suomen Ilmavoimien kansallisuustunnus Mannerheimin päiväkäskyllä 18.3.1918. Sininen hakaristitunnus oli Ilmavoimissa käytössä aina vuoteen 1945 saakka.

Hakaristitunnuksia alettiin käyttää asteittain 1920-1930 -luvulla myös Suojeluskuntien ja Suomen armeijan ajoneuvoissa. Hakaristista tuli Suomen armeijan panssaroitujen ajoneuvojen virallinen kansallisuustunnus jatkosodan alkuun 1941 mennessä.

Suomen itsenäisyyden alkuaikaan liittyy myös nuoren valtion kunnia- ja ansiomerkkien sekä Suomen armeijan univormujen ja tunnusten suunnittelu. Tehtävä annettiin Suomen tunnetuimmalle taiteilijalle, Akseli Gallen-Kallelalle. Kesällä 1918 oli silloisissa Lentojoukoissa havaittu, että aselajille tarvittaisiin oma aselajimerkki, joka voitaisiin jakaa harkiten sellaisille ohjaajille ja tähtäijille, joiden katsottiin olevan täysin tehtäviinsä koulutettuja ja lentotoimintaan riittävän harjaantuneita. Gallen-Kallela suunnitteli pyynnöstä Sotalentäjien merkin ts. lentomerkkin ja se otettiin käyttöön 19.9.1918, kun ensimmäinen lentomerkki luovutettiin. Lentomerkissä on pohjana ruusukuvio, jonka Gallen-Kallela muutti myötpäivään lentäväksi linnun siiveksi. Keskelle sijoitettiin sininen pyöreä emalikenttä, jonka keskelle taiteilija sijoitti mustan tasasivuisen hakaristin.

Hakaristin käytöstä lentomerkissä ja kansallisuustunnuksena lentokoneissa ja ajoneuvoissa luovuttiin keväällä 1945. Tähän oli keskeisenä syynä Liittoutuneiden valvontakomission kehoitus. Hakaristi yhdistettiin maailmansodassa hävinneen natsi-Saksan tunnukseseen. Hakaristitunnukset

korvattiin vuonna 1945 uudella kokardi -kansallisuustunnuksella ja uudella Suomen ohjaajille tarkoitetulla lentomerkillä.

Puolustusvoimissa hakaristitunnusta käytetään nykyään ilmavoimien joukko-osastolipuissa, joukko-osastoristeissä, joukko-osastotunnuksessa sekä Utin jääkärirykmentin joukko-osastolipussa ja –ristissä. Utin jääkärirykmentin lippu on uusin Puolustusvoimien joukko-osastolipuista, jonka tasavallan presidentti Tarja Halonen vihki käyttöön 22.12.2005. Lipun heraldisen selityksen mukaan vihreässä kentässä on aarnikotka sekä tangon puoleisessa yläkulmassa viikatekärkinen ympyrähakaristi, kaikki valkoista. Aiheperusteluissa aarnikotkaa on kuvattu maan ja ilman hallitsijan vertauskuvaksi, kun taas viikatekärkinen ympyrähakaristi on Utin jääkärirykmentin perinnejoukkojen tunnus, mursunsydän, joka kuvaa myös helikopterin roottoria ja helikopteritoimintaa.

Hakaristitunnusta käytetään muussa yhteiskunnassa edelleen muun muassa taiteilija Akseli Gallen-Kallelan suunnittelemissa arvostetuissa Vapaudenristin ritarikunnan kunniamerkeissä ja Tasavallan presidentin lipussa. Vapaudenristiä käytetään myös sotaveteraanien haudoilla. Vapaudenristeissä käytetty hakaristitunnus poikkeaa merkittävästi kansallissosialistien käyttämistä pääasiassa tasareunaisista hakaristeistä.

Edellä esitetystä johtuen voidaan todeta, että hakaristitunnuksen kieltäminen Puolustusvoimissa merkitsisi suurta muutosta koko suomalaisessa heraldiikassa, eikä päätös tunnuksen kieltämisestä ottaisi huomioon suomalaista kulttuurihistoriaa, perinteitä ja kansallista identiteettiämme.

Kyseinen tunnus on eri asia, kuin natsien käyttämä hakaristitunnus. Siitä huolimatta valitettava realiteetti lienee se, että monet saattavat sekoittaa merkit keskenään. Siksi keskustelua tunnuksesta on syytä jatkaa paitsi puolustushallinnossa, mutta myös laajemmin yhteiskunnassa.

Helsingissä 7.7.2021

Puolustusministeri Antti Kaikkonen